

El mas del Pontarró i l'haqueta de foc

Un cavaller, provinent de l'infern, va aparèixer tot cobert de flames roges. Al mas del Pontarró, els frares van haver de pagar pel seu pecat. Per quines raons van ésser castigats?

Fins que el van demolir l'hivern del 96, el mas del Pontarró conservà gran part del seu prestigi tenebrós. Pocs mesos abans, encara un grup d'adolescents de Biar van fugir esperitats del mas. S'havien desafiats entre ells per explorar-lo. Van trobar una gerra en un cantó del mas. Van fer una volta a l'edifici i, quan van tornar al punt de partida, la gerra havia desaparegut. Al voltant de la Mariola, segons una fama antiga, les bruixes fan servir gerres voladores.

El comte Arnau va ser castigat per enganyar els seus mossos a l'hora de mesurar el blat. Així, segons diverses versions, el comte Arnau va arribar a cavall, "tot cobert de roges flames", eixint de l'infern.

Uns quants anys abans que derrocaren el mas, va desaparèixer també la carrasca del Pontarró. Era un arbre monumental, molt recordat en tots els pobles de la vall de Biar: es desplejava en tres cimals i s'escampava, brancut i espès de fulla ombrosa, per tot el davant del mas. Sobre la desaparició de la carrasca, n'hi ha que diuen si li va caure un llamp; altres, si l'arbre es va cagar i va quedar amb "el cóp baix i les arrels dalt", i uns altres, que si lligaren els frares del Pontarró a l'arbre i "els van socarrar".

Encara que circula una frase feta –"Senyor del Pontarró, tots es casen menos jo"–, de significat difícil d'explicar, del "senyor del Pontarró", ningú no en sap dir res. La presència inquietant al mas no era cap senyor, sinó uns frares: uns frares que eixien de nit, arrossegant cadenes, i cridaven: "Onze,

caffís!". Aquest crit té un significat molt precís per als habitants de la vall d'una certa edat.

Segons el senyor Vicente Camús, llaurador de Beneixama, els feres en cridar "onze" volien dir onze barcelles. "La barcella és una mida, i el caffís són dotze barcelles, però aquells dien "onze" i no dotze". La senyora Isabel Mataix, del Camp de Mirra, hi coincidí: "Perquè diu que els flares medien i en ves de dir 'dotze, caffís' dien 'onze', i eixa barcella se la tenien ells".

No cal dir que això és exacte: la barcella era la unitat tradicional de

mesura per als grans a Mallorca, País Valencià i regió de Tortosa, i dotze barcelles feien un caffís –a Mallorca i Tortosa, en canvi, un caffís en tenia vint-i-quatre–; però, al costat d'aquesta obvietat, el motiu, sorprenent, de la condemna eterna per haver enganyat en les mesures del gra és molt poc comú en el llegendari europeu. De fet, l'únic cas conegut és el del comte Arnau. Segons diverses versions de la cançó, ell arriba a cavall, "tot cobert de roges flames", eixint de l'infern, i es presenta a la viuda. En el llarg diàleg entre tots dos, ella li demana:

“On us han donat posada?

”—A l’infern me l’han donada.

”—Per què allí us l’han donada?

”—Per mesures mal rasades”

(o segons la versió: “per donzelles deshonrades”).

A Gombrén (Ripollès), encara hi ha la llarga escala, excavada en la roca, que el comte Arnau va fer construir als seus mossos. Per cada mesura de pedra que arrencaren a la penya els en va prometre una de blat, i així es va fer, però els va mesurar la pedra a caramull i, en pagar-los, les mesures de blat els les va donar rases. Els frares del Pontarró es van condemnar per un motiu idèntic, i per això havien d'eixir, eternament, de nit, a cridar el seu pecat. O no ben bé eternament, perquè tenien una possibilitat de redempció.

El senyor Vicent Guillem, resident al Camp de Mirra, que havia nascut al Pontarró perquè els seus pares hi havien estat com a mitgers, referia que, segons havia sentit dir a la seua àvia, al mas, “una nit sopant, van aparèixer uns flares i els del mas els van dir que què volien: i volien que els llevaren la roba sense tocar-los amb les mans. Amb una falç de segar, els van pegar uns estirons, els van llevar la roba i van desaparèixer”. Abans que desaparegueren, però, els del mas els van demanar: “deixen-mos una senyal, que pugam saber si són vostès uns misteriosos.” I ells hi van accedir: “Sí, tendran vostès una senyal.” “Els del mas es van alçar en s’endemà i a la porta van vore una carrasca arrancada: el cóp baix i les arrails dalt.”

La senyora Leonor Navarro, de Beneixama, explicava que durant molts anys, ningú no s’acostava al mas: “Tots tenien por d’anar, sentien roïdo de cadenes; però va vindre un home molt valent. Diu: ‘Xe, jo no tinc por a ningú, jo esta nit vaig i em quede allí.’ Va i es va posar a fer el sopar, i es sent el roïdo de les cadenes. Diu: ‘Xe, baixeu, que vos convide a sopar.’ Al remat baixen els flares condemnats. Diu: ‘Per què fan tant de roïdo que fan por a tots?’ Diu: “És que estem condemnats i no podem entrar a l’infern mentre que no mos talle algú les cordons.” Amb els cor-

dons beneïts cenyint-los el cos, no podien presentar-se a l’infern, evidentment. No cal dir que “l’home aquell tan decidit els talla els cordons i ja se’n van aquells fugint cap a l’infern”, però abans l’heroi els va exigir un senyal: “Això, jo, ara, com ho faig creure a la gent?”, i l’endemà la carrasca va aparèixer amb el cóp baix i les arrails dalt.”

El corol·lari és aproximadament esborronador: els frares no són exactament pecadors, sinó dimonis que trobaran la pau a l’infern. Un altre fet curiós és que aquesta rondalla també havia estat aplicada al comte Mal, la versió mallorquina del comte Arnau. Segons una versió d’Antoni Maria Alcover:

“Com va ésser mort es Comte, sortia a Galatzó a sa Caseta de s’hort i a Son Pont, a cavall, i flamejant i fumant amb pipa, i solia sortir dalt sa sala.

”Un de Son Pont un dia diu:

”—Jo ho vui provar si em farà por!

”Se n’hi puja a sa sala, s’hi tanca, i a s’hora de costum compareix es Comte, tot flamejant, fumant amb pipa.

”Aquell no s’hi embadalí gota, sinó que s’amollà per sa finestra.”

I ara entrem en la part més pròpiament detectivesca d’aquesta exposició: la vall de Perpuxent, a llevant de la Mariola, forma part de la geografia morisca valenciana, parcialment repoblada amb gent vinguda de Mallorca aleshores de l’expulsió, a primeries del segle XVII. És sorprenent la memòria històrica de l’Orxa (Comtat), on hi ha acord general que “el poble ve de mallorquins”, però no és a l’Orxa, sinó al veí poble de Beniarrés on es troba memòria de “l’haqueta de foc”. De l’espantós, solemne cavaller “tot cobert de roges fla-

mes”, en quedava només una modesta, agropecuària i assequible “haqueta”.

Segons Elia Sellés, jove mestra d’escola, i una de les poques persones que n’havia sentit parlar: “l’haqueta de foc el dia dels difunts apareixia en les hortes de Beniarrés, galopant, amb un cavaller que duia una tea en la mà, o alguna cosa pareguda que feia flama. Escomençava a córrer des del corral del Gord, en direcció a l’Orxa.”

Moltes persones negaren saber-ne res. Algunes en tenien un record molt imprecís. La senyora Enriqueta Navarro, de 89 anys molt ben portats, deia: “L’haqueta de foc? Jo no sé res. L’he sentida anomenar, però de res. Jo no em crec res de tot això. Jo sempre dic que tot això són coses del mal esperit.”

La presència inquietant al mas no era cap senyor, sinó uns frares. Uns frares que eixien de nit, arrossegant cadenes. A sota, la barcella, una unitat tradicional de mesura per als grans a Mallorca, País Valencià i regió de Tortosa.

Víctor Gómez Labrado